

RAPPORT 2013:12

KUNGSÄNGENS OCH VÄSTRA RYDS KYRKOR

Antikvarisk medverkan vid omläggning av bogårdsmurarna vid Kungsängens och Västra Ryds kyrkor, Kungsängens och Västra Ryds socknar, Upplands-Bro kommun, Uppland.

Hedvig Bellberg

Läs rapporten i PDF
www.stockholmslansmuseum.se

RAPPORT 2013:12

KUNGSÄNGENS OCH VÄSTRA RYDS KYRKOR

Antikvarisk medverkan vid omläggning av bogårdsmurarna vid
Kungsängens och Västra Ryds kyrkor, Kungsängens och Västra Ryds
socknar, Upplands-Bro kommun, Uppland.

Hedvig Bellberg

Järnvägsgratan 25, 131 54 NACKA
Tel vx 08-586 194 00, info 08-586 194 01
Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Redaktionell bearbetning: Ulrica Sasko
Omslag: LP 201300587
Foto: Hedvig Bellberg
Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2013

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	6
Avvikelse från arbetshandlingar	8
Iakttagelser under omläggningen	8
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	16
Övriga handlingar med relevans för ärendet.....	16
Administrativa uppgifter	17

Sammanfattning av utförda åtgärder

Partier av bogårdsmurarna vid Kungsängens och Västra Ryds kyrkor har lagts om under första halvåret 2013. Vid Kungsängens kyrka lades bogårdsmurens västra sträckning mot norr om. Vid Västra Ryds kyrka lades bogårdsmurens norra och östra delar samt kortare partier av murens västra delar mellan stigluckorna och kyrkobyggnaden om.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

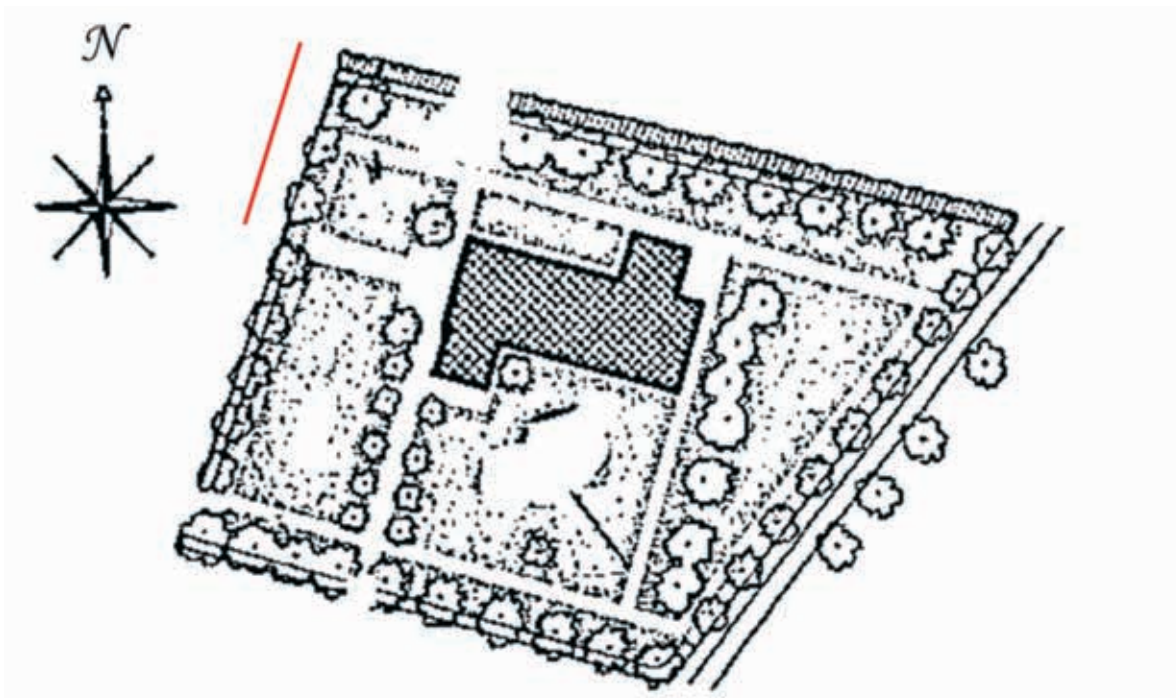
Kungsängens kyrka som tidigare hette Stockholms-Näs kyrka (fram till 1970-talet) är i sina äldsta delar en romansk kyrka uppförd på tidigt 1200-tal. Kyrkan ligger i samhället Kungsängen i Upplands-Bro kommun. Bogårdsmuren kring Kungsängens kyrka uppfördes 1778 som en kallmurad gråstensmur. Muren ersatte då en äldre förfallen mur. År 1882 utvidgades Kungsängens kyrkogård både åt öster och åt väster. Då den östra delen av kyrkogården fylldes ut fick den östra mursträckningen karaktären av en terrassmur. Omkring 1986-87 togs en ingång upp i den norra delen av bogårdsmuren. Troligen togs vid samma tid en ingång upp i den östra terrassmuren och försågs med järngrindar. Bogårdsmurens norra och östra delar lades sist om 2010.

Västra Ryds kyrka är i sina ursprungsdelar uppförd i romansk stil under första hälften av 1200-talet. Kyrkan ligger i kyrkbyn Västra Ryd i Upplands-Bro kommun. Bogårdsmuren kring Västra Ryds kyrka är en kallmurad gråstensmur uppförd 1771-72, då även de två stigluckorna på vardera sidor om västtornet tillkom. Kyrkogården utvidgades österut under 1870-talet. Bogårdsmurens södra del lades sist om 2010.

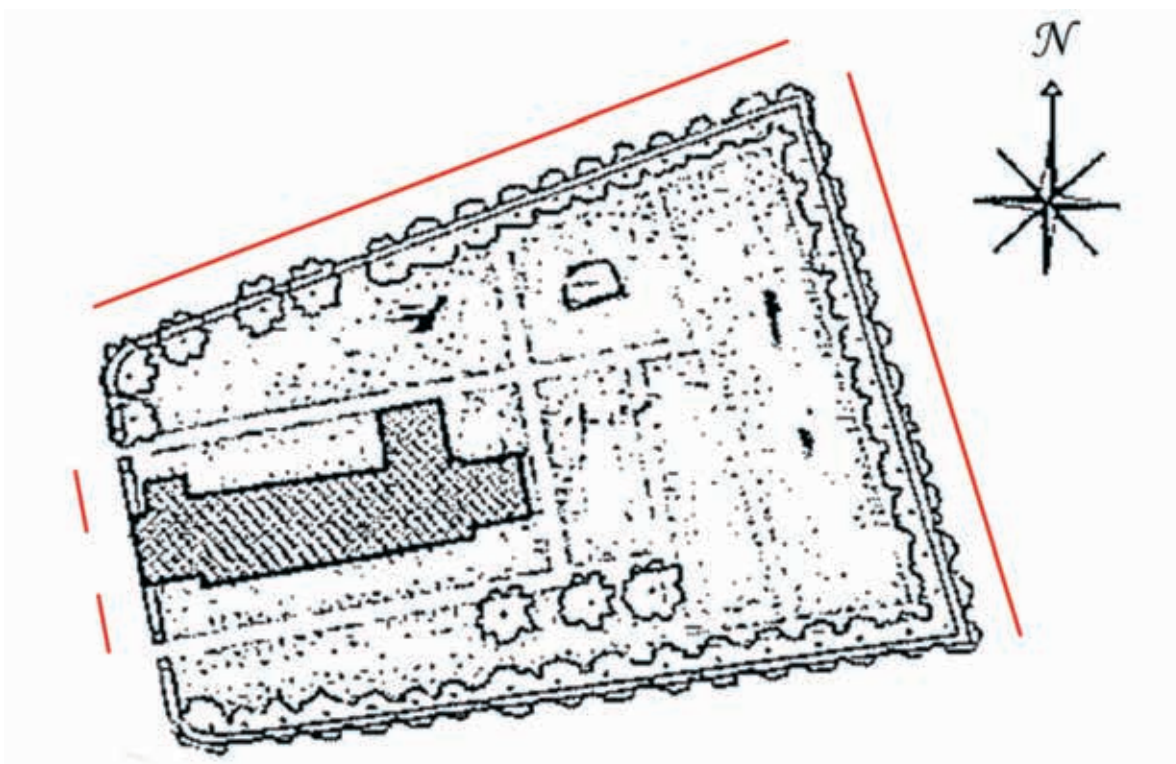
Utförda åtgärder

Bogårdsmuren kring Kungsängens kyrkogård har lagts om i den norra delen av den västra sträckningen. Muren löper väster om ett gammalt träd och är efter omläggningen enligt församlingen något smalare än tidigare. Sträckan som är omlagd uppgår till 16 längdmeter kallmur.

Kungsängens kyrka med omgivande kyrkogård. Omlagda partier av bogårdsmuren markeras med rött.

Västra Ryds kyrka med omgivande kyrkogård. Omlagda partier av bogårdsmuren markeras med rött.

Bogårdsmuren kring Västra Ryds kyrkogård har lagts om i de östra och norra längorna. I den östra sträckningen har 63 längdmeter lagts om och i den norra sträckningen 172 längdmeter. I den västra sträckningen lades muren om mellan tornet och stigluckorna med 2,5 längdmeter till vänster om tornet samt lika till höger om tornet.

Avvikelser från arbetshandlingar

Vid båda kyrkorna frångicks anmodan att kalla den antikvariskt sakkunniga till byggmöten under utförandetiden, varpå arbetet med omläggningen av murarna inte översågs av en antikvarisk fackman. Kontakten med entreprenören uteblev.

lakttagelser under omläggningen

Mitt under arbetsprocessen kom en förfrågan från entreprenören om att få borra i stenarna för att dra en lina genom dem, för att lättare kunna lyfta stenarna. Detta motsades med hänvisning till Länsstyrelsens beslut. Vid slutfört arbete meddelade församlingen att den omlagda muren i Kungsängen redan haft ett ras samt att stenarna i de omlagda murpartierna vid Västra Ryds kyrka inte längre hade samma utseende som innan omläggningen. Innan omläggningen var de runda, medan de efter omläggningen blivit huggna och kantiga. Efter omläggningen fanns på murens utsidor flertalet borrhålor och borrhål väl synliga, vilket medförde att muren efter omläggningen såg ny ut.

LP 201300588. Omlagda delen Kungsängen

LP 201300589. Lösa block Kungsängen

LP 201300590. Ras Kungsängen

LP 201300591. Borrkärna Västra Ryd

LP 201300592. Borrhål Västra Ryd

LP 201300593. Kanthuggen sten Västra Ryd

LP 201300594. Risk för gryt Västra Ryd

Små sönderknackade stenar ligger efter omläggningen under de större blocken och förväntas stödja konstruktionen, vilket inte anses stabilt. Många lösa stenar förekommer i båda murarna, vilka kan plockas rakt ut ur sina ställen i muren. Under muren finns flera håligheter som bör sättas igen för att undvika att bli till grävlingsgryt. Murens östra sträckning på Västra Ryds kyrkogård har små lösa stenar liggande längst ut i murens kant, vilket medför instabilitet och risk för olyckor vid barns lek på muren. Stenarna faller lätt av och kan även orsaka ras. Det är lämpligt att placera stora stenar i murens kant. Inuti kan muren däremot fyllas med mindre stenar. Eventuellt kommer ett skyddsstaket att behöva sättas upp utmed den östra sträckningen strax innanför muren, som här terrasserar och har en lägre marknivå utanför muren. De omlagda murpartiernas ovensidor böjlar något och håller inte någon rak linje, inte heller i längdled. På Västra Ryds kyrkogård är den nya muren mellan tornet och den norra stigluckan högre åt norr med två decimeter. Murarna kalvar något, men detta tycks ok, då de har en typiskt riktig pyramidal form.

LP 201300595. Småsten Västra Ryd

LP 201300596. Småsten underst Västra Ryd

LP 201300597. Löst material på den östra mursträckningen Västra Ryd

LP 201300598. Staket måste sättas upp utefter den östra mursträckningen, där marken terrasserar i Västra Ryd

LP 201300599. Pyramidal murform Västra Ryd

Sedum har legat på hela murens sträckning vid Västra Ryds kyrka, men saknas efter omläggningen i de nordöstra delarna samt utmed den östra delen. Sedum bör läggas tillbaka. Knappt någon mossa finns heller kvar på stenytorna.

LP 201300600. Sedum på muren Västra Ryd

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Bogårdsmurarna kring Kungsängens och Västra Ryds kyrkogårdar blev dessvärre bristfälligt och felaktigt utförda i denna etapp. Det är olyckligt att murarna inte fick behålla sin äldre karaktär samt att de inte blev omlagda så varsamt som krävdes. De gamla stenarna blev i någon mån förstörda och om det förekom fornlämningar i form av t.ex. ristade stenar i murarna finns det nu ingen uppgift om detta. Även om arbetet blev otillfredsställande utfört kommer inte någon omläggning av murarna att krävas som påföljd efter denna etapp. Dock kommer murarna sannolikt att behöva läggas om snart igen. Inför slutbesiktningen kontaktades Länsstyrelsen av medverkande antikvarie och båda parter närvarade vid besiktningen som gjordes tillsammans med församlingens representanter.

Länsstyrelsen och antikvarien känner sig föranledda att underkänna utförandet på de omlagda murarna och råder församlingen att yrka på att byggmästaren reducerar priset för arbetet. Sh Bygg la även om murarna vid den tidigare omläggningen på Kungsängens och Västra Ryds kyrkogårdar som skedde 2010, men då med mer erfarna murläggare.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Det finns inga övriga handlingar med relevans för ärendet.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Kungsängens och Västra Ryds kyrkor
Socknar:	Kungsängen och Västra Ryd
Kommun:	Upplands-Bro
Landskap:	Uppland
Arbetshandlingar:	Kungsängens kyrka, antikvarisk medverkan vid renovering av norra och östra delarna av bogårdsmuren, Lisa Sundström Stockholms läns museum rapport 2010:10. Västra Ryds kyrka, antikvarisk medverkan vid renovering av södra bogårdsmuren, Lisa Sundström Stockholms läns museum rapport 2010:11. Västra Ryds kyrkogård, vårdplan över befintliga murar, Taggen miljö och landskap AB inventering hösten 2006. Budget för omläggning av murarna vid Kungsängens och Västra Ryds kyrkor, entreprenören 2011-09-29
Stiftsstyrelsens beslut:	dnr 2443/002/10
Länsstyrelsens beslut:	dnr 433-5078-2012 resp. 433-5046-2012
Byggherre/beställare:	Kungsängen Västra Ryds församling
Entreprenör:	Sh Bygg, Ove Andersson
Antikvarisk medverkan:	Stockholms läns museum genom Hedvig Bellberg
Byggnadstid:	januari 2013 – juni 2013
Antikvarisk slutbesiktning:	2013-06-27, vid vilken närvarade förste antikvarie Carl-Henrik Ankarberg, Länsstyrelsen, bebyggelseantikvarie Hedvig Bellberg, Stockholms läns museum, Marie Larson Ahlqvist, Kungsängen Västra Ryds församlings kyrkogårdar, Lars Axelsson Kungsängen Västra Ryds församlings kyrkofullmäktige och kyrkoråd